

Nr 289.

Av herr **Järte m. fl.**, om ändring av 1 § i lagen om undersökning angående monopolistiska företag och sammanslutningar.

Den 18 juni 1925 utfärdades den lag om undersökning angående monopolistiska företag och sammanslutningar (Sv. F. nr 223), som på förslag av Kungl. Maj:ts dåvarande regering antogs av samma års riksdag. I anledning av denna proposition väcktes i andra kammaren en motion (II:385), vari hemställdes, att inom räckvidden för denna trustundersökning jämväl skulle inryckas *sådana sammanslutningar av facklig natur, vilka genom sin verksamhet kunna inverka på prisrörelsen.*

I sagda motion framhölls, att dess undertecknade icke kände sig övertygade om denna lagstiftnings nödvändighet, men skulle en trustundersökning möjliggöras på laglig väg, så vore det synnerligen angeläget att inom lagens giltighetsområde indraga *alla* de företag och sammanslutningar, vilka kunde antagas ha förskaffat sig monopolställning och därigenom oskäligt kunnat påverka prisrörelsen i stegrande riktning. Om så ej skedde, komme den föreslagna åtgärden aldrig att kunna erkännas såsom allsidigt verkande, och torde de företag och sammanslutningar, vilka komme att bli utsatta för undersökning i kontrollsyfte, anse sig orättvist behandlade. Motionärerna ansågo, att den föreslagna lagen i fråga om allsidig tillämpning *icke* fyllde måttet. Under senare år hade man nämligen fått bevittna, att sammanslutning av arbetare sökt förskaffa sig en fullständig monopolställning inom vissa yrken i tydlig avsikt att höja sina inkomster till ett löneläge, som icke stode i överensstämmelse med marknadsläget i allmänhet och andra arbetargrupperns förtjänster. Att därigenom den allmänna prisnivån påverkades i en för samtliga konsumenter ogynnsam riktning, låge i öppen dag. Motionärerna förbi-sågo icke, att all fackföreningsrörelse åsyftar en förbättring i arbetarnas ställning i allmänhet och framför allt en höjning av deras löneinkomster. Lönerörelserna måste emellertid i stort sett följa samma ekonomiska lagar som varuprisrörelsen, och lika litet som varje stegring av varuprisen motiverade officiella undersökningar och åtgöranden mot de företag eller sammanslutningar, som närmast vore ansvariga för priserna, lika litet borde löneökningar generellt underkastas någon som helst kontroll. I båda fallen måste gränsen dragas mellan sådana höjningar, som motiverades av marknadsläget och den

allmänna ekonomiska utvecklingen, och dem, som uppenbarligen icke fyllde detta krav. I lagförslaget upptogs icke till behandling den kinkiga frågan om "skäliga" eller "oskäliga" priser. Där lades huvudvikten vid att undersökning skulle göras, där man hade anledning befara missbruk av en monopolställning till prisförhöjning å vara högt över det plan, där frikonkurrensen inverkade prisreglerande. Under dessa förhållanden ansågo sig motionärerna ej heller böra ingå på den ömtåliga prisfrågan, utan stannade även de vid monopolställningen, i den mån en sådan kunde bevisas vara förefintlig och tydligt utnyttjad för övernormala ersättningar å varor och tjänster. Motionärerna ansågo det nämligen oriktigt att endast fästa avseende vid prisstegringar å varor, då stegring av ersättning för utförda tjänster ävenledes kunde bringas upp till övernormal höjd på grund av förvärvad monopolställning. Mellan arbete och vara funnes förvisso en betydande principiell och praktisk åtskillnad, men det vore ofrånkomligt, att de båda i många fall löde under samma ekonomiska lagar. I förevarande hänseende kunde därför varor och tjänster likställas.

De företag och sammanslutningar, som enligt lagförslaget skulle kunna underkastas viss undersökning i kontrollsyfte, skulle avse produktion eller bearbetning av varor eller andra förnödenheter samt handel, bankrörelse, försäkringsrörelse eller transportverksamhet. Enligt motionärernas uppfattning hade alltså denna uppräknade bort kompletteras med andra sammanslutningar, som genom sin verksamhet kunde inverka på prisrörelsen. Sålunda hade monopolistiska fackföreningar bort kunna göras till föremål för en trustundersökning. Den s. k. trustkommittén hade visserligen helt kort uttalat i sitt betänkande, att såsom en följd av den utformning, kommittén givit monopolbegreppet, skulle fackförening ej falla inom detsamma. Ej heller arbetsgivarnas fackliga sammanslutningar behövde i detta sammanhang uppmärksammas, i den mån de avsågo att reglera arbets- och lönevillkor.

Motionen anförde emellertid åtskilliga belägg för den kritik, för vilken denna trustkommitténs uppfattning blivit utsatt. I sitt uttalande över trustkommitténs betänkande hade sålunda Sveriges Industriförbund framhållit, att fackförbunden i vissa fall både gjorde anspråk på och utövade en fullständig monopolställning. Förbundet hade yttrat:

"Man behöver endast draga sig till minnes det oerhörda monopolmissbruk, som under de senaste åren kommit till synes inom byggnadsbranschen, för att inse, att arbetaresammanslutningars monopol kunna för den stora allmänheten bli vida fördärligare än de av kommittén åberopade priskartellerna, så mycket mer som de äro effektivare än dessa, då någon prisreglerande import här icke kommer i fråga. Om man vill göra allvar av kommitténs principuttalande å sid. 151, att lagen bör få tillämplighet å näringslivet i dess helhet, d. v. s. ett principiellt allmänt tillämpningsområde, från vilket undantag göras endast i den mån särskilda omständigheter föreligga, så bör en omformulering ske av lagens 1 § i syfte att indraga även fackförbundsmonopolen under kontroll."

Jernkontoret, Sveriges Kemiska Industrikontor och Göteborgs m. fl. handelskamrar hade vidare i detta sammanhang föreslagit, att såväl arbetar- som arbetsgivarorganisationer måtte indragas under monopolkontrollen såsom sammanslutningar av monopolistisk natur och ägnade att utöva ett synnerligen kraftigt inflytande på pris- och omsättningsförhållanden.

Även från teoretiskt håll hade trustkommitténs uteslutning av fackorganisationerna från monopolbegreppet föranlett skarpa anmärkningar. Vid ett uppmärksammat sammanträde i Nationalekonomiska föreningen i Stockholm våren 1922 yttrade bl. a. professor Eli Heekseher följande:

”Trustkommittén har alls ej gjort klart för sig, vad det är som gör ett monopol möjligt att upprätthållas, m. a. o. hur konkurrensen kan hållas borta; och denna försummelse sammanhänger i sin ordning med att kommittén ej haft blick för vad ett monopol nationalekonomiskt betyder, nämligen möjligheten att hålla ett pris, som överstiger vad som kan uppnås vid fri konkurrens. Hade detta kriterium kommit till användning, skulle det varit omöjligt att prestera en sådan katalog över ’Monopolistiska’ organisationer, som nu förekommer i betänkandet. Uttrycket ’bestämmande inflytande på pris- och omsättningsförhållanden’, som utgör kommitténs definition, går förbi det avgörande momentet, och än mindre duger den kvantitativa bestämningen, att sammanslutningen skall omfatta 65—70 % av produktionen — i fråga om karteller behövas ofta 90 %. En specialfråga är den om fackföreningarnas behandling. Något tvivel om att de ofta ha monopolistisk natur kan ej gärna råda, också om man lägger kommitténs egen, nyss citerade definition till grund; men likväl äro de uteslutna ur förslaget. Något objektivt skäl härför har ej förebragts, och åtgärden ger intryck av klasslagstiftning.”

Liknande synpunkter framfördes av professor Sven Brisman vid en diskussion vid Industriförbundets årsmöte i april månad 1925.

Motionärerna erinrade fortsättningsvis därom, att kommerskollegium som argument mot klandret, att trustkommittén uteslutit fackorganisationerna från granskning av en blivande trustundersökningsmyndighet, endast kunde anföra, att denna senare skulle få tillräckligt att göra även dessförutan. Dåvarande justitieministern Nothin ställde sig på samma ståndpunkt och hävdade i motiveringen till det framlagda lagförslaget, att ett ingripande i striderna mellan arbetsgivare och arbetstagare icke borde äga rum i den ordning, som i förevarande lag avsågs, utan att såväl arbetarnas fackföreningar som arbetsgivarnas sammanslutningar borde falla utom lagens tillämpningsområde.

Motionärerna kunde emellertid icke dela justitieministerns uppfattning. Det av kommerskollegium anförda skälet för att fackliga sammanslutningar icke skulle kunna göras till föremål för trustundersökning kunde icke längre göras gällande, enär nu icke vore fråga om att, såsom trustkommittén på sin tid föreslog, en permanent trustkommission skulle övertaga alla förekommande utredningar, utan att tvärtom Kungl. Maj:t i varje särskilt fall skulle utse lämplig utredningsmyndighet. När det eventuellt skulle bli fråga om att

låta undersöka en näringsammanslutning, skulle Kungl. Maj:t utse därtill lämpliga personer och kunde, i fall det skulle gälla en monopolistisk fackorganisation, mycket väl överlämna undersökningen åt andra och för den uppgiften bättre skickade myndigheter eller personer. Det föreliggande lagförslaget hade ännu mera än det av trustkommittén på sin tid framställda karakterären av ett provisorium, och även på den grund syntes det motionärerna i allra högsta grad påkallat, att de utredningar, som under provisorietiden komme till stånd, bleve i tillfälle att giva en i största möjliga grad allsidig bild av de monopolistiska företag och sammanslutningar, som kunde finnas inom landet. En sådan allsidighet kunde icke vinnas, för så vitt icke även fackliga sammanslutningar med monopolistisk karaktär droges in under provisoriets utredningsprogram.

Motionärerna framlade en exempelsamling på de monopolistiska fackföreningarnas verksamhet och belyste därvid dels det s. k. *registret*, dels de s. k. *allianserna* mellan arbetsgivare och arbetare. Det förra hade 1924 av en författare i Landsorganisationens egen tidskrift "Fackföreningsrörelsen" karakteriserats såsom "liktydigt med renodlat monopolsträvande". Med registerkampen avsåge man nämligen att driva upp lönerna med fördyring av varuproduktionen som följd, vilken monopoltaktik ingenting hade att göra med avtalsförhandlingar och kollektivavtal men lika fullt innebure ett hot, mindre mot arbetsgivarna än framför allt mot den konsumerande allmänheten och de arbetare, vilka ej tillhörde vissa skrämmässigt sammanslutna och privilegierade grupper. De s. k. allianserna åter vore en avtalsmässig form för fackligt monopolsträvande. Inom t. ex. bageriyrket hade arbetsgivarna förbundit sig att endast antaga i sin tjänst fackföreningsmedlemmar, och fackföreningen å sin sida hade lovat, att dess medlemmar icke skulle arbeta åt andra än de organiserade arbetsgivarna. Härigenom hade skapats ett dubbelsidigt monopol, riktat både mot utomstående arbetsgivare och arbetare, som fullständigt strede emot den lagstadgade näringsfriheten och som i längden också verkade ständigt fördyrande på det dagliga brödet.

Såsom sammanfattning av sina synpunkter framhöllo till sist motionärerna, att samma uppsikt borde hållas över monopolistiska fackföreningar som över monopolistiska företag och sammanslutningar i övrigt. Därmed vände de sig icke mot fackföreningsrörelsen och fackföreningspolitiken såsom sådan utan endast mot vissa avarter av densamma. Skulle det bliva allvar med en trustundersökningsmyndighet och skulle den kunna tillvinna sig respekt, så finge den icke vara ensidig och klassbetonad. Under erinran, att riksdagen nyligen hade beslutat att hemställa om utredning i syfte att undanröja ensidigheten av de nuvarande bestämmelsernas karaktär i den s. k. Åkarpsslagen, d. v. s. att möjliggöra en mer allsidig tillämpning av det skydd, denna avsåg att giva åt arbetets frihet, hemställde motionärerna, att lagens 1 § skulle få den avfattning, som motsvarade framställningens syfte.

Andra lagutskottet godkände emellertid propositionen och avstyrkte bifall till motionen; kamrarna följde som sagt utskottet. Under debatten i andra kammaren gjordes mot motionen gällande dels från socialdemokratiskt håll, att talet om monopolistiska löner vore fullkomligt omotiverat och att fackföreningarna över huvud taget icke hade någon möjlighet till ensamrätt till arbetets utförande, dels från folkfrisinnat håll, att en eventuell trustundersökning icke finge blanda sig i förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare. Likaså underströks lagutskottets motiv för sitt avstyrkande, att man i motsvarande utländska lagar icke hade intagit frågan om monopolistiska fackorganisationer.

När man med ledning av de senaste årens erfarenhet granskar de argument, som sålunda anfördes mot ifrågavarande motion, så befinnas de *nu ännu mindre välgrundade än då*. Vad först den omständigheten angår, att man i utlandet icke låtit förefintliga trustlagar innefatta jämväl fackorganisationer, så beror detta därpå, att ingenstades i världen, utom möjligen Danmark, fackföreningsrörelsen nått en sådan styrka och omfattning, att man kunnat använda monopolistiska metoder. Sverige åtnjuter i detta fall den tvivelaktiga äran att vara ett "föregångsland" och detta i särskilt framträdande grad inom de skyddade hemmamarknadsnäringarna, såsom byggnadsfacken och livsmedelsindustrierna. Inom dessa har man övergått från den "öppna" till den "slutna" fackföreningspolitiken, d. v. s. genomfört organisationstvång, reglerat nyintagning av arbetskraft inom yrket och antingen direkt genom kollektivavtalen eller också vid sidan av dessa genom registret och i kraft av sin faktiska maktställning bestämt de villkor, på vilka arbetsgivaren antager och avskedar arbetskraft. På grund av denna styrka ha också lönerna drivits upp till övernormal höjd, vilket just är karakteristiskt för monopolistisk prispolitik. Härigenom ha dessa fackföreningar övergått till verkliga skråbildningar, vilka liksom de gamla skråna ej de jure men väl de facto äga monopol inom yrket.

En karakteristisk likhet mellan trusters och skrån förefinnes även därtutinnan, att de hänsynslöst förfölja alla "outsiders", som den amerikanska trusttermen lyder, eller "bönhasar", som det hette på skråtidens språk. De arbetsvilliga äro i våra dagar föremål för den intensiva motvilja och den systematiska, på alla privatlivets områden ingripande förföljelse från fackorganisationernas sida, som är ett symtom på den monopolistiska andan. Det ur rättssamhällets synpunkt mest upprörande är därvid, att rent fysiskt våld ofta utgör ett påtryckningsmedel mot "de osolidariska".

Ovannämnda privilegierade fackföreningar här i Sverige ha gått så långt beträffande sina anspråk på monopol på visst arbete och sin skråmässiga slutenhet, att de framkallat häftiga konflikter med andra fackorganisationer och väckt livlig ovilja bland breda lager inom arbetarklassen själv, vilkas söner utestängas från dessa lönande arbetsområden genom organisationernas

avspärrningspolitik. Detta missnöje, som länge pyrt under ytan, har under de sista tvenne åren slagit upp i full låga. Härpå lämnar särskilt protokollet vid Landsorganisationens senaste kongress i september 1926 mycket talande och intressanta bevis.

Från socialdemokratisk sida lär det därför näppeligen numera kunna bestridas, att många fackorganisationer övergått till rena monopolbildningar. Detta förhållande angår ingalunda i främsta rummet arbetsgivarna — som i förevarande näringsgrenar äro i stånd att övervältra de monopolistiska lönerna på den konsumerande allmänheten — utan det gäller i allra högsta grad just denna allmänhets intressen och är icke minst en viktig utkomstfråga för vårt lands arbetsökande ungdom. Icke blott den beklagliga ungdomsarbetslöshet, som för närvarande utgör ett allvarligt socialt bekymmer hos oss, utan även arbetslösheten över huvud har det närmaste samband med fackorganisationernas monopolistiska lönepolitik. Denna försiggår icke heller så klart i offentlighetens belysning — som man vid riksdagsdebatten 1925 ville förmena — att någon särskild trustundersökning vore onödig. De verksammaste monopolåtgärderna från fackorganisationernas sida äro tvärtom liksom deras verkningar ofta av hemlig natur och svåra att omedelbart konstatera. Det hemlighetsmakeri, som också är ett utmärkande drag för all monopolism, finnes också motsvarighet till på detta fackföreningshåll.

I den allmänna diskussionen har ävenledes under de sista tvenne åren insikten vuxit om att den största monopolfaran i vårt land hotar från fackföreningarna. Gentemot näringslivet åter har hittills endast trustundersökningslagen kommit till användning en gång, nämligen vid undersökningen av den s. k. kvarnföreningen. Några sådana uppenbara missbruk från de monopolistiska sammanslutningarnas inom näringslivet sida föreligga icke, att man haft anledning att därutöver tillgripa trustundersökningslagens möjligheter. Däremot har blicken skärpts för de vådor, som den fackliga monopolismen medför. Belysande härför är ett uttalande av professor Gustav Cassel i Svenska Dagbladet för den 2 september 1927. Cassel skriver sålunda, med anledning av Kooperativa förbundets skrivelse till Kungl. Maj:t om kartellernas prisuppskörtande verksamhet, följande:

”Vad är ett kartellavtal? Tydligen ingenting annat än ett avtal till reglering av konkurrensen. Men sådana avtal förekomma icke blott inom den egentliga varuproduktionen och varuhandeln utan också mellan alla slags yrkesidkare, såsom arkitekter, läkare och advokater. De viktigaste av alla kartellavtal äro naturligtvis fackföreningarnas. De reglera lönerna för hela yrken och använda som bekant mången gång ytterst kraftiga medel för att tvinga icke blott köparna av arbetskraften utan också arbetarna själva till respekt för fackföreningens fordran. Det finns ingen anledning att göra någon åtskillnad mellan fackföreningarnas och varukartellernas monopolism. För konsumenterna ha båda dessa slag av sammanslutningar i varje fall i huvudsak samma verkan. Ingen kan betvivla, att det i stort sett är konsumenterna, som få betala sådana uppskrivningar av arbetslönerna, som icke motsvaras av en ökad effektivitet i arbetsprestationen.

En kamp mot monopolismen måste därför nödvändigtvis bli en kamp mot allt slags oskäligen uppskrivning av priserna. Nu är emellertid icke all kartellbildning av ondo. En mängd överenskommelser till konkurrensens reglering ha verkligen den uppgift, som nästan alltid förebäres, nämligen att "hindra osund konkurrens". Såväl fackföreningar och överenskommelser mellan andra yrkesutövare än arbetare som också varukarteller kunna vara till nytta genom en förnuftig reglering av konkurrensen. Det är omöjligt att på förhand draga en gräns. Varje sådan reglering måste bedömas efter dess verkningar. Hur stora svårigheterna här äro, framgår kanske bäst av den diskussion, som Internationella finanskonferensen i Genève förde om denna sak. Konferensen måste nöja sig med att framhäva såväl de fördelaktiga som de skadliga verkningarna av monopolistiska sammanslutningar.

Det är för övrigt icke blott avtal i prisreglerande syfte, som måste uppmärksammas. I dagarna har det allmänna intresset fästs vid ett försök från möbelhandlarnas sida att avskära en kooperativ möbelhandel från tillförsel. Här ha vi en annan typ av monopolistiska strävanden, en typ, som i själva verket har en mycket stor utbredning. En kamp mot monopolismen får icke lämna de ekonomiska stridsmetoder obeaktade, som gå under namnen bojkott och blockad. I verkligheten gripa monopolismens stridsmedel så nära in i varandra, att det vore alldeles förfelat att rikta sig endast mot ett av dessa stridsmedel. Kampen måste föras icke blott mot medlen utan i främsta rummet mot själva strävandet att genom monopolistisk makt tillskansa sig ekonomiska fördelar på andras bekostnad."

Nyligen har även en tysk vetenskapsman, professor Adolf Lampe i Jena, anställt en intressant analys av de verkningar, som varupris- och arbetsprismonopol kunna utöva. Han anser sig därvid kunna konstatera, att varuprismonopol kunna visserligen medföra socialt icke önskvärda följder, men några rent ekonomiska verkningar ha de icke. De ändra intet av socialproduktens storlek; de innebära blott inkomstförskjutningar. De kunna öka företagets vinster på konsumenternas bekostnad, men för det ekonomiska livets utveckling är det framför allt den icke konsumerade inkomsten, d. v. s. kapitalbildningen, som har betydelse. Denna ledes över till näringslivet och ger möjlighet till produktionsutvidgningar, d. v. s. fler arbetstillfällen, ökad efterfrågan på arbetskraft, stigande löner och ökat välstånd. Annorlunda förhåller det sig med arbetsprismonopolet. I den mån arbetspriset genom monopolistiska maktmedel hålles över jämviktsläget på marknaden, måste det medföra produktionsminskning. Arbetsprismonopol medför i motsats till varuprismonopol en minskning av den totala socialprodukten.

Man kan förmoda, att även på håll, där man tidigare icke insett vidden och vådan av här berörda missförhållanden, ögonen nu börja öppnas för de nationalekonomiska och sociala nackdelar, som fackföreningsmonopolismen medför.

Av förut angiven orsak är denna sorts monopol av synnerlig betydelse för svenska samhällsförhållanden. Olika sidor av detta spörsmål komma givetvis att påkalla uppmärksamhet i samband med den revision av *näringsfrihetsförordningen*, som är under förberedelse, samt den omarbetning av det

skydd för *arbetets frihet*, som den s. k. Åkarpslagen utgör och vilken för närvarande är hänskjuten till den s. k. lilla strafflagskommissionen. Själva drivkraften i dessa avarter inom fackföreningsrörelsen är dock strävandet till obestridd monopolmakt, och det vore därför högeligen angeläget, att just dessa företeelser underkastades en opartisk och ingående granskning genom en undersökningsmyndighet jämlikt förevarande lag. Denna synes därför böra kompletteras på sätt, som föreslogs i berörda motion vid 1925 års riksdag.

Undertecknade få sålunda hemställa,

att riksdagen ville besluta följande ändrade lydelse av 1 § av lagen den 18 juni 1925 om undersökning angående monopolistiska företag och sammanslutningar, däri vi kursiverat det av oss begärda tillägget:

I fråga om företag eller sammanslutning, som avser produktion eller bearbetning av varor eller andra förnödenheter, handel, bankrörelse, försäkringsrörelse eller transportverksamhet, eller som eljest genom sin verksamhet kan inverka på prisrörelsen och som kan antagas vara av monopolistisk natur, äger Konungen, när skäl därtill äro, förordna, att undersökning, på sätt i denna lag sägs, skall äga rum till utredning rörande företagets eller sammanslutningens inverkan på pris- eller omsättningsförhållanden här i riket.

Stockholm den 19 januari 1928.

Otto Järte.

<i>Nils Winkler.</i>	<i>Erik Bernström.</i>	<i>L. L. Lorichs.</i>
<i>Edvin Leffler.</i>	<i>Bertha Wellin.</i>	<i>Birger Petersson.</i>
<i>Nils Holmström.</i>	<i>Alex. Thore.</i>	<i>Emil Bengtsson.</i>
<i>Carl Arv. Anderson.</i>	<i>N. E. Nilsson.</i>	<i>Charly A. Fager.</i>
<i>Carl Larson.</i>	<i>Ewald Lindmark.</i>	<i>Otto Johansson.</i>
<i>Erik Nylander.</i>	<i>Ernst Göranson.</i>	<i>Sven Persson.</i>
<i>Gunnar Persson.</i>	<i>Birger Christenson.</i>	<i>John Jönsson,</i> <i>Boa.</i>
<i>Erik Laurén.</i>	<i>Oscar Lundqvist.</i>	